

Romanas kaip gyvenimas

Nomeda REPŠYTĖ

Giedrė Biliotavičiūtė. Tarp Kauno ir Londono. Kaunas: Diremta, 2017. ISBN 978-9955-905-28-8.

„O gal visas romanas – tai tik pasakos „Kaip asiliukas laimės ieškojo“ interpretacija? Ką gali žinoti, eudemonistinė etika gajai jau kelis tūkstančius metų. Knygos herojus – vienas iš daugelio jautrių, aukštąjį mokslą baigusių žmonių, kuriems tėvynė spjovė į veidą ir pasakė *get out* [...]. Bet jeigu tokių nebūtų, nebūtų ir kultūros, nebūtų ir šito romano. [...] Todėl ir turim dokumentinį perspėjimą potencialiems pretendentams, svajojantiems susikrauti turtelį Albione ar kur kitur“, – emociškai aiškino Maksas Kempinskis.

Tiesa, šiuo pseudonimu amžių sandūroje pasirašinėjęs literatūrinių procesų stebėtojas taip teigė recenzuodamas Andriaus Križanausko (1969–2006) romaną. 2001 m. publikuotas „Nakvynės namai Londone“ buvo tarp pirmųjų literatūrinių pareiškimų, kurių eilė lentynoje nuosekliai ilgėja, trečiabangininkų stovykloje. Tomai joje kaupiasi, nors apie juos ilgakai težino tik juos rašantys, jų leidėjai ir artimiausioji aplinka. Į populiariąsias medijas kartkartėmis patenka rinkodariniai pranešimai apie dar vieną emigranto romaną, bet Lietuvos literatūros pasaulis atkakliai nekempinskiškai dėbso į tokią kūrybą ir bubena, kad tokia literatūra – menkavertė.

Taip, pavyzdžiui, yra sakiusi 2015 m. kovo 29 d. LRT laidoje „Literatūros akiračiai“ Laura Laurušaitė (g. 1981) iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto. Jos manymu, išeivijoje rašomi romanai „yra daugiau dokumentinis, reportažinis, socialinis literatūros tipas. Jame mažiau svarstomos egzistencinės patirtys. Gal tik talentingesniems rašytojams pavyksta užgriebti, užkabinti gilesnius egzistencinius klodus. Iš esmės didžioji dalis tos literatūros slysta paviršiais. Dauguma knygų tiesiog pradings, neišliks istorijoje. Galbūt jos dabar aktualios, nes aktuali problema.“

Žinodami ar ne tokį iš anksto skeptišką oficialiųjų kultūrinio pasaulio požiūrį į savo kūrybą jiems į veidą spjovusioje Tėvynėje, lietuviai išėivijoje vis tiek tuos romanus rašo. Jie juos rašo ir iš karto ar palūkuriavę metus kitus savo kūrinius pasiūlo skaitytojams. Praėjusiais metais raudondvarietė Giedrė Biliotavičiūtė (g. 1971) su romanu „Tarp Kauno ir Londono“ 2017 m. įgriuvo į šiandienos lietuvišką literatūrą be jokių išpėjimų. Pusseptinto šimto (!) puslapių pasakojimas, parašytas maždaug 2012 m., apie dviejų draugių paskutinius kelerius metus Kaune iki išvykimo į Londoną ir pirmuosius metus tenais – šios autorės debiutas, padedant kauniškei leidyklai „Diremta“.

Iš mažo miestelio į Kauną persikrausčiusios Astos ir jos buvusios kolegės, kaunietės Kristinos istorija yra saktė apie tuos trečiabangininkus, kurie emigruoti susiruošia palyginti vėlai. Dvi draugės mantą kraunasi jau po tų, kurie ir okupacijos metais spirgėjo kuo greičiau ištrūkti į idealizuotus Vakarus, susvajotus iš lenkiškų televizijos transliacijų ir siuntinių iš Amerikos. Romano herojės išvyksta jau ir po tų, kuriuos netalelingai, brutaliai vykdyta *prichvatizacija* nubloškė į paties tikriausio, nors dabar jau kažkodėl pamiršto, skurdo egzistenciją. Asta ir Kristina – emigrantės, kurios ir po Kovo 11-sios tikėjo, kad joms reikia tik pasirūpinti savimi, neprisiimti Valstybės ir Tautos likimo kaip savasties, toliau gyventi su valdžia, tik dabar nuosava, skirtingose barikadų pusėse.

Astos ir jos šeimos veržlieji 90-ieji itin dramatiškai nepalietė: tėvai, kartkartėmis sudejuodami apie nesąžiningai įvykdytą žemės gražinimą, lieka Lietuvos provincijoje prie savo gyvenimo su daržais ir anūkų laukimu, o Asta ir jos brolis migruoja į labiau urbanizuotą vietovę ieškoti geresnių uždarbių ir kitokio, jų tėvų kartai nepažįstamo gyvenimo būdo. Astai nerūpi, kokia bus jos Tėviškė, kurią ji atsainiai vaidina „kaimuku“, – jos niekaip nejaudina, kad ji, kaip kiekvienas išvykstantis be pažado sugrįžti laiku, kala vinis į bendruomenės, tad ir savo, karstą. Kala ir jos tėvai, atiduodami dukrai savo santaupas, kad ji galėtų pasiimti paskolą ir įsigyti butą mieste. Tame mieste gali būti Gedimino prospektas vietoje Laisvės alėjos ar stūksoti Pašilaičiai vietoje Šilainių, konkreti geografiija, kaip yra minėjusi rašytoja portalui *anglija.today*, socialaus mobilumo pakąstiesiems yra niekinė.

O vienoje darbovietėje Astos sutikta kaunietė Kristina yra patyrusi visus pirmojo

dešimtmečio po Kovo 11-sios ypatumus. Užaugusi sovietiniame bendrabutyje, kuri vėliau bus imta vadinti socialiniu būstu, dar nebaigusi mokyklos dėl ankstyvo nėštumo išteka už kontroliojančio Tomo. Kada draugės pradeda sau pačioms netikėtai svarstyti emigracijos galimybę, Tomo verslavimas jau virtęs gulėjimu ant sofos su alumi vienoje rankoje ir televizoriaus pulteliu kitoje. Vaikai auklėjami priešokiais ir rėkimo būdu, o pakelti tėvui ranką prieš motiną namuose yra misija įmanoma. Kristinos šeima – viena iš tų, kurios seniai paneigė klasiko pastebėjimą, jog laimingos šeimos vienodos, skirtingos tik nelaimingos.

Išvykimas nėra kurios nors iš draugių savarankiška mintis. Restorane dirbančios moterys nekvaršino sau galvų inteligentiškų *chatterati* pamėgtais svaichiojimais apie pasaulinės taikos galimybę, pasaulinę klimato kaitą ar naujausias literatūros kaip meno tendencijas. Nevargo jos niekada, mėgindamos dėlioti savo gyvenimų scenarijus, apimančius ir emigracijos galimybę. Link sprendimo išvykti pirmiausia Astą pastūmėja iš provincijos atklydęs barakudžiukas Darius, pamasintas emigrantų sėkmės istorijų blizgių: jam jos tapačios geresnio namo Lietuvoje statybai ar saulėtoms atostogoms Ispanijoje. Kristina iš pradžių net neketina svarstyti išvykimo, nes namuose – du paaugliai ir, koks jis ten bebūtų, vyras, bet neilgai trukus ir ji kraunasi krepšius, sėda į autobusą, nes, pati buvusi apleistu vaiku, ji nemoka kitaip.

Draugių planas praleisti Londone pusmetį, užsidirbti šiek tiek pradinio kapitalo išsvajotai nuosavai kavinei ar restoranui Lietuvoje, vienoms kitoms atostogoms šiltuose kraštuose, savaime suprantama, labai greitai po atvykimo į Londoną išsitęs į metus, ir ne vienerius. Dienos, savaitės, mėnesiai dėliosis jau medijų išpasakota, Nerijaus Pečiūros-Atsuktuvo dainose apgiedota tvarka: suaugusių žmonių gyvenimai londonietiškoje *komunalkése*, kurios jaukios ir savos žmonių tarpusavio santykių brutalumu, darbai viešbučiuose ir „pagal specialybę“ – restoranų virtuvėse, namų remontai ir pernuomavimai kaip papildomų pajamų šaltiniai. Britų tėra tiek, kiek draugėms tenka susidurti su bankais, nekilnojamojo turto ar įdarbinimo agentūromis, nes aplinkybinį emigrantą visada pasiveja naujos šalies kalbos nemokėjimas.

Astos ir Kristinos egzistencinė matrica nepasikeis ir ten. Jos taip gyveno Lietuvoje, taip gyvens ir emigracijoje. Ilgas, alinantis („Įsisukau į tą ratą, kur tik dirbi, dirbi. Nebemoku ištrūkti.“, p. 120), bet tuo pat metu narkotizuojantis ir palaimos pojūtį suteikiantis („Darbas visada padeda.“, p. 100) darbas draugėms yra vienintelis įprotis šito trumpo pabuvimo Žemėje metu. Lietuvoje, kaip ir kitur posovietinėje

Europoje, besaikis darbas kurį laiką buvo iš vilties, kad tuoj bent jau pasivysime juos, bet ji išsisklaidė kaip vasariškas rūkas virš pievos, supratęs, kad individas negali padaryti to, ką gali padaryti tik visuomenė kaip grupė.

Tuo tarpu tokia draugių gyvenimiška nuostata, išvykus pas tuos, kuriuos norėjome pasivyti, yra veik anarchistiška, nors ir nevalinga pozicija laikais, kada Vakarai vis dar tiki pasieksią laisvalaikio visuomenės malonų tingulį. Kita vertus, toks darbas yra saugumą suteikiantis šarvas, nes tikėti nuosavu restoranėliu kaip laimės žiburiu ar guostis, kad „ateis laikas, kai mes viską galėsime sau leisti“ (p. 351), yra paprasčiau, nei vis dar viltis, jog rinkos ekonomika, dirbtinai kurianti pinigų ir darbo vietų deficitus, gali būti perorientuota, ar juo labiau pačiam aktyviai to siekti.

Paradoksaliai toks valstietiškas darbo godulys, palaikantis mitą apie darbštuolį lietuvaitį, atima iš lietuvių juos pačius. Fone nutolsta ne tik pats Londonas, kaip kadaise Kaunas, su visa savo potyrių įvairove. Nugarma nebūtin ir toliau privačių pasisėdėjimų neinantis lietuviškas sambūvis, nėra kada pastebėti, jog ir vėl Lietuvoje vyksta rinkimai, ar, peržengus savo neracionalias nuoskaudas dėl Tėvynės, kuri neva spjovė į veidą, juose dalyvauti kaip rinkėjui. Atrodo, kad kol kas nė viena pusė nepasirengusi nubraukti kitai tįstančių spjaudalų nuo veido, – virpančios iš džiaugsmo dėl siektos ir pradėtos pagaliau materializuotis svajonės Asta ir Kristina iš karto pradeda planuoti, kaip žaizdą pagilinti, nes juk vieno restorano gyvenime neužteks...

„(...) tas gyvenimas dabar toks. Blaškosi visi po pasaulį, argi aš kada galvojau, kad viskas šitaip susiklostys? Ir dabar pati savęs nesuprantu. Lyg ir čia gerai, šitiek laiko svajoju, kaip grįšiu namo, sapnuodavau, pabusdavau apsiverkusi. O mintys jau dabar – ten. Pasiilgau anų namų, žmonių, pati nežinau, ko. Atrodo, imtum ir persiplėštum į dvi dalis ...“, – sako mamai Asta, parvažiavusi į savo gimtąją „kaimuką“ trumpų atostogų. Mylimai dukrai mama, tame „kaimukyje“ sukaupusi tokią pat svarią išmintį kaip kuriame nors nuo savo didybės dūstančiame megapolyje, tegali atsakyti: „Jau tau, vaikeli, turbūt taip ir bus. Negali medis išrautas iš savo žemės ir neprigijęs kitoje, būti laimingas. Dar po karo, pamenu, seni žmonės sakydavo, kad sunki emigranto dalia.“ (p. 322)

Ir norisi tikėtis, kad Asta ir Kristina, atsiradusios kaip surinktiniai paveikslai iš daugelio rašytojos Londone sutiktų tautiečių gyvenimiškų istorijų, pagaliau savo gyvenimuose atsidurs ten, kur jau nebereikia laukti niukso iš aplinkos, plaukti

pasroviui pagal kitų rašomus scenarijus. Abiejų moterų optimizmas, tvirtybė ir šiandien vis rečiau sutinkama tiesiog provokuojanti kantrybė leidžia skaitytojui, užverčiant paskutinį puslapį, su palengvėjimu atsikvėpti viliantis, kad viskas bus gerai – ir herojėms, ir skaitytojui. Visgi tvyro abėjonė, ar draugėms kada nors neteks savęs įtikinėti, jog toks lengvas atsidavimas srautui, dėl kurio nemenka suaugusio žmogaus gyvenimo dalis praeina esant dabar madingos būklės „tarp“, nebus tik mėginimas sutramdyti praradimo melancholijos, nes laikas niekada nėra sąjungininkas.

Nėra jokio pavojaus, kad G. Biliotavičiūtės romanas „Tarp Kauno ir Londono“ – ar kuris nors kitas emigranto romanas – išnyks istorijoje jau vien dėl to, kad bet kuris žmogaus atliekamas kultūrinis veiksmas yra istorinis. Jis fiksuoja savo laikmetį, ir visada ateityje atsiras bent vienas ar keli, kuriems tai bus įdomu, svarbu, reikalinga. Emigracijoje rašomi literatūros kūriniai lengvai negula į Lietuvos literatūrinio pasaulio Prokrusto lovą, ir tokia partizaninė šių romanų laikysena yra įstabus indėlis į lietuvių literatūrą. Paradoksaliausia, žinoma, kad pačių emigrantų literatūra apie dabartinį „sodybų tuštėjimo metą“, kaip kiekvienas bet kur pasaulyje parašytas tekstas lietuvių kalba, yra lietuvių tautos, kalbos ir Valstybės alibi ateičiai. Tokių paradoksų literatūros kūrinių forma niekada nebus per daug.

Straipsnis spausdintas žurnalo „Pasaulio lietuvis“ 2018 m. spalio numeryje 10/570.

Mielai pasidalysime žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

